

КЕЈНЗИЈАНИЗМОТ КАКО ФУНДАМЕНТ НА ЕКОНОМСКАТА ТЕОРИЈА И ПОЛИТИКА ЗА СПРАВУВАЊЕ СО ЕКОНОМСКИТЕ ЦИКЛУСИ - СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ГЛОБАЛНАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА

доц. д-р Борче Треновски

Универзитет „Св.Кирил и Методиј» во Скопје
Економски факултет – Скопје, Р.Македонија
borce@eccf.ukim.edu.mk

Апстракт

Глобалната економска криза беше причина за актуелизирање на прашањата и дилемите, поврзани соодржливоста на доминантните макроекономски концепции и за ефикасното дизајнирање на клучните макроекономски политики, со цел поефикасно справување со економските флукутации. Трудот најпрвин ја елаборира Кејнзијанската концепција и нејзините основни карактеристики и препораки за макроекономските политики во услови на економски нарушувања и кризи; потоа укажува на недостатоците/јазот кој го направи глобалната криза помеѓу економската теорија и економската политика; и на крај преку споредба на главните елементи на економскиот одговор во услови на глобалната криза и клучните Кејнзијански препораки за економската политика, утврди дека Кејнзијанската економска теорија во доминантен дел претставувала фундамент на економските политики кои се преземале во услови на криза. Притоа треба да се има предвид фактот дека оптималната мешавина од економски концепции претставува главна детерминанта на ефикасноста на економските политики и решавањето на проблемите во економската практика.

Клучни зборови: Кејнзијанизам, економска политика, економска теорија, економски циклуси, глобална економска криза.

1. Вовед

Односот помеѓу економската теорија, економската политика и економската практика треба да го имаме предвид при анализата на секое учење и при утврдување и анализирање на причините за практичната замена на парадигмите во современата макроекономија – во тој контекст, неизбежно е да ја спомнеме замената на класичната економија со кејнзијанизмот во периодот на Големата светска економска криза и замената на кејнзијанизмот (неокејнзијанизмот) со неолибералната парадигма кон крајот на седумдесеттите години од XX век. Во поновата историја, како потврда дека овој однос функционира, може да послужи Светската финансиска/економска криза која најпрвин направи промени и модификации во економската политика (поради начинот на кој се појави и се ширеше, ја фати неподготвена економската теорија) и која „уште еднаш“ ќе се обиде да го затвори кругот со промени во економската теорија. Набргу по почетокот на кризата се увиде дека „невидливата рака“ на Адам Смит мора да ѝ подаде рака на „видливата рака“ на Кејнз и нашироко почнаа да се применуваат класични кејнзијански доктрини за излез од кризата. Потресите во економската практика беа толку силни што покрај промените во економската политика го нагризаа и „тврдото јадро“ на дотогаш доминантната неолиберална економска теорија. Меѓутоа, во услови на глобалната криза најголем дел од економиите во светот дојдоа до границите на моќта на монетарната политика (нултата граница на каматните стапки, *zeroboundintrestrate*) во стимулирање на економиите и излез од кризата, а од друга страна, дојдоа и до границите на ефикасноста на фискалната политика со екстензивното задолжување и намалување на фискалниот простор за дејствување во услови на следни економски кризи. Според тоа која економска концепција и политика ќе се искачи на пиедесталот и ќе понуди решение на економиите, кое ќе биде ефикасно и ќе може да се имплементира доколку повторно глобалната економија ја затресе економска криза? Ова е прашање на кое ќе се обидеме да дадеме одговор од страна на една од доминантните економски концепции и политики која најчесто се имплементира при глобални економски нарушувања – кејнзијанизмот. Трудот најпрво ќе се обиде накратко да ги сублимира главните карактеристики на оваа економска концепција, потоа ќе се фокусира на економската политика која ја предлагаат кејнзијанците за справување со економските циклуси, за на крај да се обиде со споредба помеѓу генералните активности/ мерки кои ги преземаа креаторите на политиките со фундаментите на кејнзијанизмот да утврди дали оваа економска концепција била основа за справување со ефектите од глобалната економска криза.

2. Кејнзијанската револуција во разбирањето на економската активност и економските циклуси

Во периодот 1929 – 1933 година, капитализмот го погодила Големата депресија, проследена со длабок пад на производството, дефлација, масовна невработеност и серија банкротства на банки и компании. Кризата го зафатила целиот свет, посебно најразвиените земји, а закрепнувањето било бавно и долготрајно. Во доменот на теоријата и економската политика, економската наука, претставена преку неокласичната теорија, била потресена и била разнишана довербата во неа од страна на политичарите и на академската јавност. Во тие околности, во 1936 година се појавила Кејнзовата книга *Опитатеорија за вработеноста, каматата и парите*, која ја означила револуцијата во економската теорија (големата замена на парадигмите) и почетокот на модерната макроекономија (поопширно види Keynes, 1936; Keynes, 1973; Patinkin, 1990). Во таа смисла, Семјуелсон сметал дека Кејнзовата *Опита теорија* го претставува најзначајниот настан во економската наука во XX век (Snowdon and Vane, 2005b, стр. 405 - 409; Snowdon, Vane and Wynarczyk, 1994, стр. 60 - 63). Во текот на наредните години, Кејнзијанизмот претставувал владејачка економска доктрина во теоријата и во политиката (поопширно кај Snowdon, and Vane, 2005, стр. 54 - 85; Roncaglia, 2005, стр. 395 - 407; Screpanati and Zamagni, 2005, стр. 249 – 254; Фити, 2001, стр. 62 – 63).

Револуционерноста на кејнзијанската теорија во однос на неокласичната потекнува од следниве поставки (поопширно кај Snowdon and Vane, 2005, стр. 36 – 85; Dimitrijevič, 2001, стр. 8 - 10; Snowdon, Vane and Wynarczyk, 1994, стр. 42 – 79; Fabris, 2002, стр. 95 – 103):

- 1) Отфрлање на Сејовиот закон за пазарите и претпоставката за полна вработеност на факторите на производство.
- 2) Бидејќи економските одлуки се донесуваат во услови на неизвесност, не постои автоматска пазарна рамнотежа и можно е циклично движење на пазарната економија.
- 3) Оттука произлегува дека нема автоматско „чистење“ – урамнотежување на пазарите, а цените, пред сè платите, се нееластични во движењето надолу.
- 4) На пазарот на трудот постои недоброволна невработеност како последица на ригидноста на платите и недоволната ефективна побарувачка.
- 5) Големата депресија е последица на падот на ефективната побарувачка,¹ високите каматни стапки и откажување на ефикасното дејство на монетарната политика.
- 6) Одлучувачко влијание добива активистичката макроекономска

1 Овој поим денес е најблизок до поимот агрегатна побарувачка во услови на затворена економија.

политика и првенствено фискалната политика.

- 7) Брзината на оптек на парите е нестабилна и, според тоа, квантитативната теорија на парите е заменета со концептот за преферирање на ликвидноста.
- 8) За разлика од Маршал, кај Кејнз прилагодувањето се одвива преку количината, а акцент добива исклучиво краткиот рок.

Спротивставувајќи се на класичната теорија, Кејнз сакал да покаже како поставките на таа теорија се применливи само на посебна ситуација (полна вработеност), а не се применливи на општ случај. Веројатно најзначајниот придонес на Кејнзовата теорија е тоа што укажал дека не постои „невидлива рака“ на пазарот која ја води економијата кон оптимална рамнотежа и воведувањето на концептот на несакана невработеност².

До Кејнз се сметало дека не е можно да се воспостави макроекономска рамнотежа ако истовремено не егзистира и полна вработеност. Според Кејнз, промените во агрегатната побарувачка (која има круцијално значење) можат да ја нарушат постојната макроекономска рамнотежа и да доведат до нејзино воспоставување на ново, пониско рамниште. Кејнз тврди дека токму ова се случило во пазарните економии за време на Големата депресија: опаѓањето на агрегатната побарувачка и поместување на кривата на лево (крива со растечки наклон) ги фатила економиите во замката на рамнотежа со низок БДП и висока невработеност.

Според Кејнз, механизмот на навлегување на економијата во економските циклуси и појавата на рецесии ја следи следнава логика (види кај Фити, 2009, стр. 68):

- економијата навлегува во рецесија поради намалување на агрегатната побарувачка (ефективната побарувачка според Кејнз);
- намалувањето на агрегатната побарувачка во прв ред е детерминирано од намалувањето на инвестициите во приватниот сектор;
- самите инвестиции се условени од маргиналната ефикасност на капиталот и висината на каматната стапка;
- примарната улога во намалувањето на инвестициите му припаѓа на намалувањето на маргиналната ефикасност на капиталот, а не на каматната стапка (ова особено доаѓа до израз при колапс на маргиналната ефикасност на капиталот, придружена со значаен пораст на каматната стапка).

Посебно е важно да се потенцира значењето што Кејнз им го придавал на очекувањата на економските субјекти за идните настани. Според Кејнз, кога ќе проработат *animal spirits* (животинските инстинкти) во песимистичка смисла³ (разочарување, губење доверба итн.), доаѓа до

² Неопходноста за управување на економските политики практично се увидува од појавата на Кејнз.

³ Пример за тоа претставуваат случувањата кои ја следеа денешната глобална економска криза. Зголемеиот песимизам влијаеше негативно на инвестиционите одлуки/активност, агрегатната побарувачка,

значајно намалување на маргиналната ефикасност на капиталот, до пад на инвестициите, на агрегатната побарувачка и до појава на рецесии.⁴

Основен макроекономски проблем во времето на Кејнз била борбата со невработеноста и во тој контекст се појавила неговата општа теорија на вработеноста⁵ (концептот за несакана невработеност). За да се одржува високо ниво на вработеност треба да се поттикнува ефективната побарувачка⁶ преку мерките на фискалната и на монетарната политика, при што важна улога имаат следниве инструменти: ниска каматна стапка (политика на евтини пари), раст на буџетските расходи, вградени стабилизатори. Според тоа, кејнзијанското решение за излегување од кризата може да се претстави на следниов начин:

Слика бр. 1.3 - Кејнзијанското решение за излегување од кризата

$i \downarrow \blacktriangleright M^s \uparrow \blacktriangleright I \uparrow \blacktriangleright AD \uparrow \blacktriangleright L \uparrow \blacktriangleright Y \uparrow$
(i)-каматна стапка; (M^s)-монетарна понуда; (I)-инвестиции; (AD)-
агрегатна побарувачка (L)-вработеност; (Y)-национален доход

Зголемувањето на ефективната побарувачка, поттикнато со мерките на монетарната и на фискалната политика, влијае на зголемувањето на вработеноста и производството и на тој начин се стабилизира економијата. Вакви препораки во теоријата и економската политика биле присутни во најразвиените пазарни економии сè до почетокот на 1970-те години, т.е. до појавата на стагфлацијата и колапсот на Бретонвудскиот систем (Dimitrijevič, 2001, стр. 8 – 10).

По објавувањето на *Отитата теорија*, таа беше интерпретирана на различни начини (види Patinkin, 1990), додека Кејнзовите анализи наидоа на критики од страна на познати економисти (претежно од неолиберална провиниенција),⁷ а некои од нив подоцна станаа добитници на Нобеловата награда и имаа силно влијание во економската сфера. Првите посериозни критики на кејнзијанизмот дојдоа по Втората светска војна, односно на почетокот од педесеттите години на минатиот век. На пример, Хенри Хазлит вршел анализа на „Кејнзовите заблуди“, а Хајек бил убеден дека Кејнз „фундаментално се лажел“ (поопширно види кај Стојков, 2008, стр. 289 – 291; Ćirovič, 1997, стр. 177 – 187).

ниво на економска активност и вработеноста на глобално ниво.

4 Нобеловецот Џорџ Акерлоф и професорот Роберт Шилер тврдат дека, според Кејнз, animal spirits се главна причина за економските флукутации.

5 Возаконот за вработување (The Employment Act) кој Американскиот конгрес го донел во 1946 година биле вградени кејнзијанските ставови (по Големата депресија) и според него, владата требало да продолжи за да достигне ниво на полна вработеност и да го максимира производството.

6 Која има централно место во Кејнзовата теорија на вработеноста.

7 Кејнз бил напаѓан и од страна на левицата (нарекуван заштитник на капитализмот) и од страна на десницата (нарекуван социјалистички реформатор).

3. Економска политика, финансирана на Кејнзовото учење – државна интервенција во справувањето со економските циклуси

Наспроти системот на слободна конкуренција и дејствувањето на т.н. „невидлива рака“, Кејнз се залагал за државна интервенција во стопанството, со која ќе се создаваат поволни услови за дејствување на приватниот капитал (поопширно кај Booth, 1983). Главни домени во кои треба да се интервенира се склоноста кон потрошувачка и поттикот кон инвестирање, а како позначајни средства на економската политика се редистрибуцијата на доходот (фискалната политика), намалувањето на каматната стапка (монетарната политика), контролата на приватните инвестиции и политиката на јавни инвестиции, буџетската политика (буџетска потрошувачка), политиката на доход и др.

Кејнз сметал дека капитализмот ја изгубил способноста да се развива врз основа на саморегулација и дека му е потребна државата која ќе создава поволни услови за функционирање на приватниот капитал и ќе се зачува суштината на капитализмот. Со тоа, Кејнз стана еден од најголемите економисти кој даде придонес за економската наука во XX век и за унапредување на стопанската практика во развиените земји (Стојков, 2008, стр. 288 – 290). Неговото учење служело како доминантна теоретска основа за водење економска политика на Запад до средината на 70-те години од XX век, а со најновите случувања и големата финансиска криза (оваа година) голем број елементи од неговото учење се ревитализираат и се користат и денес⁸ и тоа од најразвиените земји - бастиони на неокласичната (неолибералната) економија.

Кејнзијанците се залагаат за регулирање на каматните стапки, кои имаат силно влијание на маргиналната ефикасност на капиталот. Висока каматна стапка води до намалување на инвестиционата побарувачка, понатаму намалување на ефективната побарувачка, зголемување на стапката на невработеност и намалување на општествениот производ. Намалувањето на инфлацијата има секундарно значење за кејнзијанците (цена што мора да се плати за динамизирање на стопанската активност), поради тоа што тие сметаат дека умерената инфлација претставува скриено оданочување на неактивните пари и со тоа стимулира брзо трошење на формираниот доход.

Кејнз широко ја отворил вратата за активно присуство на државата во економскиот процес, односно за водење интервенционистичка (дискрециона) економска политика. Тој сметал дека е потребно да постои регулатор (државата) кој ќе ги коригира неуспесите на пазарот, ќе ја одржува постојната општа рамнотежа и ќе го приближува системот колку што е можно повеќе до состојба на полна вработеност.

8 Спасот на целиот систем повторно (по она во 1929-33) се побара во прегратките на кејнзијанската струја?

Накратко ќе се осврнеме на инструментите на економската политика, засновани на кејнзијанското економско учење (поопширно види кај Booth, 1983; Snowdon and Vane, 2005, стр. 144 – 148; Fabris, 2002, стр. 106 – 113).

Фискална политика – кога економијата покажува знаци на рецесија и лизгање кон депресија, лекот треба да се бара во енергичното користење на фискалната политика – зголемување на државната потрошувачка и намалување на даноците. Кејнзијанците сметаат дека е можно долгорочно динамизирање на ефективната побарувачка. Дефицитот во државниот буџет би требало првенствено да биде финансиран преку издавање обврзници од страна на државата, а постои можност и за директно задолжување кај монетарните власти.⁹ Дефицитот, остварен во фазата на депресија, треба да биде покриен со суфицитот, остварен во фазата на експанзија.

Државата, преку вршење јавни работи, вработување голем број работници, инвестирање во државни фабрики, директно ја зголемува ефективната побарувачка и преку мултипликаторот влијае на зголемување на општествениот производ за износ поголем од иницијалната инвестиција. *Кејнзијанците сметаат дека зголемувањето на јавните расходи има посилено дејство од намалувањето на даноците.* Намалувањето на даноците во услови на невработеност и рецесија води кон зголемување на расположливиот доход, тоа доведува до нова иницијална потрошувачка, што понатаму преку дејството на мултипликаторот води до поголема вработеност и општествен производ отколку иницијалниот износ на намалување на даноците (иницијалната потрошувачка). Според кејнзијанската економија, експанзијата на ефективната побарувачка нема да има значајни ефекти врз порастот на стапката на инфлација. Во зоната на неискористени фактори на производство, порастот на агрегатната побарувачка првенствено влијае на порастот на економската активност, додека ефектите во правец на генерирање на инфлацијата се релативно мали.

Монетарна политика - Кејнзијанската економска политика е поставена во развоен контекст, т.е. да придонесува во процесот на потиснување на рецесивните фактори, јакнење на економската експанзија и пораст на вработеноста. Иако кејнзијанската теорија става акцент на фискалната политика,¹⁰ таа смета дека и монетарната политика од своја страна треба да ја поддржува и да ја поттикнува економската активност. На пример, Филипсовата крива покажува дека експанзивната монетарна политика, иако резултира со пораст на инфлацијата, води и до намалување на невработеноста.

Кејнзијанците сметаат дека монетарниот сектор е од секундарно

9 Во кејнзијанската економија се смета дека е пономално финансирањето преку обврзници.

10 Која, според нив, има главна улога во динамизирањето на стопанските процеси.

значење,¹¹ па затоа и неговото влијание е индиректно преку влијанието на монетарната политика на формирањето на каматните стапки на ниско ниво,¹² со што се покачува нивото на инвестиции. Каматната стапка претставува клучна врска помеѓу монетарниот и реалниот сектор и нивното спојување преку финансискиот пазар. Во тој контекст, кејнзијанската економија поставува две тези:

- количеството пари се формира како ендогена варијабла, што значи дека репродукцискиот систем го детерминира потребното количество пари,
- количеството пари има влијание врз нивото на стопанска активност, преку нивото на каматните стапки.

Монетарната политика, според кејнзијанците, треба да го следи растот на номиналниот општествен производ, односно да создава такво ниво на ефективна побарувачка при коешто може да се реализира целокупниот општествен производ по повисоки цени. Поради тоа што не прифаќаат никакво рецесивно урамнотежување, кејнзијанската економија смета дека парите имаат исклучиво ендоген карактер во функционирањето на системот, т.е. количеството пари мора да го следи не само растот на реалниот општествен производ, туку и инфлацијата на трошоците.

Каматната стапка претставува цена поради која поединците се спремни да се одречат од држењето готовина (преферирање на ликвидноста). Меѓутоа, кејнзијанците истакнуваат дека во кризни ситуации, како што била Големата депресија, постои бесконечно висока каматна еластичност на побарувачката за пари¹³ - замка на ликвидноста, па поради тоа каматните стапки се ниски, инвестициите недоволни, а монетарната политика е немоќна (поопширно види кај Трпески, 2003, стр. 112 – 120). Во ваков случај, ефикасна е само фискалната политика (хоризонтална LM крива).

За време на Големата депресија, капиталистичкиот систем се најде пред амбисот на сопствената пропаст. Во такви услови, за прв пат во економската историја, земјите со пазарно стопанство ги прифатија и почнаа масовно да ги применуваат мерките на државна интервенција во стопанството од кејнзијанска природа. Со тоа се жртвуваше индивидуално приватната иницијатива, за сметка на што пораснаа ингеренциите на државата во економскиот живот. Капитализмот ја надмина кризата, а Кејнз остана да се слави како спасител на системот (поопширно кај Sweezy, 1972).

---

11 Клучно значење има реалниот сектор.

12 Ниските каматни стапки заедно со експанзијата на кредити (за која се залагале во услови на рецесија) влијаат стимулативно на стопанската активност.

13 И покрај зголемената понуда на пари и ниската каматна стапка, поради големата неизвесност, сите преферираат да ги држат парите во ликвидна состојба.

Иако кејнзијанската економија настанала во Велика Британија¹⁴ (види кај Booth, 2001), својата прва вистинска примена ја имала во САД, скоро две децении по смртта на Кејнз. Главните причини за тоа се гледале во фактот што САД биле малку упатени на надворешнотрговска размена¹⁵ и затоа што тогаш во САД постоеле поголеми можности за манипулирање со фискалната политика (во почетокот на 1960-те години во САД невработеноста се движела околу 7% и претставувала класичен кејнзијански пример за несакана невработеност. Кејнзијанците се залагале за активна фискална политика, со што би се намалила невработеноста и би се зголемил растот на реалниот општествен производ).

Меѓутоа, во почетокот на 1970-те години ситуацијата почнала да се влошува – речиси во сите развиени земји се покажало дека истовремено може да постои висока стапка на инфлација и висока невработеност. Кејнзијанците немале теоретски одговор за настанатата ситуација, затоа што сметале дека е невозможно истовремен раст на инфлацијата и на невработеноста. Исто така, концептот на „функционални финансии“ кој го развиле кејнзијанците, не водел кон урамнотежување на буџетот, туку кон создавање буџетски дефицит на долг рок. Во новонастанатата ситуација, кејнзијанската економска политика била беспомошна и кејнзијанизмот започнал да го губи приматот, како во економската политика, така и во економската теорија. Во тие услови, економистите почнале да бараат решенија и рецепти во други макроекономски школи, пред сè, во монетаризмот (поопширно види Blinder, 1988; Palley, 2004; McCallum., 1987).

4. Глобалната економска криза – одговор на економската политика

Почетокот на Глобалната економска криза беше и почеток на тестот на ефикасноста и координираноста на економските политики, не само на национално, туку и поопширно, на глобално ниво. За разлика од Големата депресија, Големата рецесија, како што многумина ја нарекуваат денешната економска криза, беше следена од силен одговор од страна на економските политики. Брзиот и сеопфатен одговор од страна на монетарните власти успеа да спречи колапс на глобалниот финансиски систем во 2008 г. Обемот и големината на фискалните интервенции во најголемиот број случаи имаа силно влијание на проширување на билансите на јавниот сектор и беа со дотогаш незабележани размери во економската историја (види Lin, 2009). Генералната анализа на одговорот од страна на економските политики во денешната криза во споредба со минатите кризи, покажува дека одговорот на политиките иницијално

¹⁴ Постојат, исто така, некои мислења дека Британскиот буџет од 1941 година претставува пример за примена на кејнзијанската економска политика.

¹⁵ Кејнзијанизмот иницијално е поставен како концепт за затворена економија.

е сличен, меѓутоа со текот на времето и развојот на кризата (како и последиците од неа), мерките и активностите во определени делови се разликуваат од практиките во минатото. По заложбите за справување со ликвидносните ризици и стабилизирање на финансискиот сектор како што ефектите од кризата се ширеа на глобално ниво и во сите економски сфери, главен акцент беше ставан на експанзивните фискални и монетарни политики (без преседан во историјата на економската политика), што не е случај со кризите во минатото (види поопширно Claessens et al., 2011; Ingves et al., 2009).

Глобалната економска криза имаше свои причини, своја динамика и развој (се разбира, треба да се земат предвид и специфичностите на економската околина во различните земји) кои ги детерминираа главните мерки и политики што ги преземаа економиите на национално и на глобално ниво. Секоја од фазите низ кои се одвиваше кризата бараше посебен одговор од економската политика, што ни овозможува да размислуваме во насока на тоа дали одговорот/политиките кои беа преземани имаат кејнзијански фундаменти. Генерално, глобалната криза поминува низ четири фази, односно фронтови за економската политика кои можат да се воопштат како (види поопширно Nanto, 2009): *Затирање на ширењето на кризата и зајакнување на финансиските сектори* – на макроекономско ниво вклучува активности/мерки на економската политика за намалување на каматните стапки, зголемување на монетарната понуда, квантитативни (монетарни) олеснувања и акции за поврат на довербата во кредитните пазари. *Справување со макроекономските ефекти* – ефектите, мерките и трошоците во оваа фаза се помалку слични, меѓутоа може да се заклучи дека макроекономскиот колапс е најголем досега по Големата депресија од 1930 г. Во оваа ситуација, државата се впушти со традиционалниот арсенал на монетарните и фискалните политики за да се справи со рецесивните притисоци, намалувањето на јавните приходи и зголемувањето на невработеноста. Во третата фаза од глобалната криза, која сè уште е во тек – *реформи на регулативата и финансиските пазари*, беше предизвик да се донесат одлуки за потребните промени во финансискиот систем. *Справување со социјалните, политичките и со сигурносните ризици* – глобалната криза имаше влијание на политичките системи и лидерство во земјите ширум светот.

5. Наместо заклучок - Дали кејнзијанизмот беше фундамент на економската теорија и политика во услови на Глобалната економска криза?

На крајот од трудот се враќаме на почетокот кога го спомнавме односот помеѓу економската стварност, економската политика и економската теорија. Причините за глобалната криза (дебалансите во глобалната економија, релаксираната монетарна политика, дерегулацијата и неадекватната регулатива и супервизија во финансискиот систем, современата финансиска архитектура и односи, меурот на пазарот на недвижности) и последиците што таа ги предизвикаа силно влијание на економската стварност и создадоа јаз помеѓу економската политика и економската теорија од една страна и нарушувањата/проблемите во економската стварност/практика, од друга страна. Имајќи предвид дека економската политика се најде затечена „во клинч“, без солидна теоретска потпора која ќе ја води во насока на решавање на проблемите и нарушувањата во економската стварност, промените најпрво започнаа во пакетот економски политики (монетарните, фискалните и политиките на регулацијата и супервизијата). Политиките кои беа спроведени настојуваа да ги намалат ефектите што ги предизвика Глобалната економска криза, како и да ѝ дадат поддршка на економијата во подобрувањето на економската стварност. Анализата на релевантноста и ефикасноста на спроведените економски политики ги извади на виделина лекциите за редизајнирање на рамката на макроекономските политики, креирани според дотогаш фаворизираните економски теории и концепции. Меѓутоа, редизајнирањето на рамката на макроекономските политики не е можно без теоретска заснованост, што е последниот чекор (затворање на кругот) – креирање економски теории кои најдобро ќе ја објаснуваат економската стварност и ќе бидат фундамент за спроведување ефикасна економска политика, како во решавање на проблемите во услови на глобалната криза, така и за креирање ефикасни економски политики во иднина.

Останува отворено прашањето за степенот на редизајнирање на макроекономската теорија – до кој степен лекциите од глобалната криза го нагризаа тврдото јадро на економската наука (како што го нарекува Лакатош). Малку е прерано да се зборува за тоа, имајќи предвид дека истражувањата за ефикасноста од мерките не се комплетно завршени, а истражувањата за причините и ефектите од кризата се уште поле на дебати и дилеми. Меѓутоа, имајќи ги предвид бројните спроведени анализи на економските политики, може да се заклучи дека – тежиштето на економските теории, кои во доминантен дел се фундамент на економските политики кои беа спроведувани во услови на Глобалната криза, е поместено на страната на теориите и концепциите од кејнзијанска

провиниенција (тврдото јадро на економската наука е нагрисено). За да ја потврдиме тежината на оваа констатација, ќе се обидеме накратко да ги сумираме елементите одкејнзијанскиот одговор на економската политика кои одат во нејзин прилог:

Фундаменти на кејнзијанската економска политика	Економска политика во услови на Глобалната економска криза
<p>Активно присуство на државата во економскиот процес, односно водење интервенционистичка (дискрециона) економска политика, со која ќе се создаваат поволни услови за дејствување на приватниот капитал и отстранување на пазарните неуспеси (помош при „чистење на пазарите“)</p>	<p>Од самиот почеток на Глобалната економска криза присуството на државата на повеќе пазари и сегменти е посебно видливо. Мерките на државата за стабилизирање и поттикнување на функционирањето на финансиските пазари преку повеќе мерки, меѓу кои и национализација на некои финансиски институции, давање гаранции, купување хартии од вредност итн.; инволвирањето на државата во големи проекти/јавни работи и нејзин ангажман на повеќе пазари за кои приватниот сектор во услови на криза ја намалува својата инвестициска активност (инфраструктура, енергетска ефикасност итн.). Тука може да се вклучат и повиците од голем број меѓународни организации и тела (ММФ, Г-20, Светска банка итн.) за вклучување на државата и зголемување на нејзината улога во намалувањето на последиците и нарушувањата што ги предизвика кризата.</p>
<p>Енергичното користење на фискалната политика – зголемување на државната потрошувачка и намалување на даноците. Кејнзијанците сметаат дека зголемувањето на јавните расходи има посилено дејство од намалувањето на даноците.</p>	<p>Глобалната криза покажа дека фискалната политика има доминантно влијание и е од пресудно значење за поттикнување на економската активност и за глобалниот одговор на кризата. Немаше држава и институција, план за излез од кризата (САД, ЕУ, ММФ, WB, Г-20 итн.) кој не упатуваше на значењето на фискалната политика за поттикнување на агрегатната побарувачка во услови на криза (со исклучок на земјите кои имаа значајно ограничен фискален простор). Државите во светот усвојуваа досега невидени фискални стимули и наголемо ги зголемуваа јавните расходи кои беа насочени, пред сè, во големи инфраструктурни проекти, проекти поврзани со енергетската ефикасност, во технологии од XXI век итн., токму онака како што Кејнз препорачуваше во своето епохално дело. Намалувањето на даноците, исто така, беше широко практикувано, посебно за стимулирање на бизнисите и олеснување на состојбата на ранливите групи.</p>

<p>Монетарната политика да придонесува во процесот на потиснување на рецесивните фактори, во јакнењето на економската експанзија и порастот на вработеноста. Иако кејнзијанската теорија става акцент на фискалната политика, таа смета дека и монетарната политика од своја страна треба да ја поддржува и да ја поттикнува економската активност.</p>	<p>Монетарната политика од поставката дека треба да почива на правила и исклучително да се грижи за монетарната стабилност, во услови на глобална криза ја премина својата монетаристичка линија и со сите свои сили настојуваше најпрвин да ја стабилизира/поттикне активноста на финансиските пазари, а потоа и да ја поддржува економската активност. На пример, во целите на FED е потенцирано дека монетарната политика ќе има два приоритети – ценовната стабилност и вработеноста и во нивно исполнување ќе користи балансиран пристап. Главните централни банки на глобално ниво се впуштија во невидена монетарна експанзија, спуштајќи ги каматните стапки до нултата граница, како и преземајќи низа дискрециони мерки, со цел да се отстранат нарушувањата на определени финансиски пазари и да се поттикне економската активност.</p>
<p>Кејнзијанците се залагаат за регулирање на каматните стапки, кои имаат силно влијание на маргиналната ефикасност на капиталот. Висока каматна стапка води до намалување на инвестициската побарувачка, понатаму до намалување на ефективната побарувачка, зголемување на стапката на невработеност и до намалување на општествениот производ.</p>	<p>Експанзивната фискална политика, а посебно експанзивната монетарна политика, како и големиот број регулативи и мерки, преземани од владите ширум светот, беа насочени кон намалување на каматните стапки на пазарите за обезбедување ликвидност помеѓу финансиските институции, како и кон обезбедување непречено обезбедување кредити за бизнисите и за домаќинствата под поволни услови (ниска каматна стапка), со цел да се зголеми маргиналната ефикасност на капиталот и да се стимулира инвестициската активност (се разбира дека постојат и други фактори кои имаат силно влијание на инвестициските одлуки) и зголемување на агрегатната побарувачка.</p>
<p>Кејнзијанците истакнуваат дека во кризни ситуации, како што била Големата депресија, постои бесконечно висока каматна еластичност на побарувачката за пари – замка на ликвидноста, па поради тоа каматните стапки се ниски, инвестициите недоволни, а монетарната политика е немоќна.</p>	<p>Замката на ликвидноста јасно се потврди за време на Глобалната економска криза, имајќи го предвид широкиот неконвенционален инструментариум кој го применуваа централните банки за понатамошно релаксирање на монетарните услови, кога референтната стапка достигнува ниво блиску до нулата.</p>

<p>Креаторите на економската политика треба да водат активна политика на доход, со цел да се зголемува маргиналната склоност кон потрошувачка (маргиналната склоност кон потрошувачка е поголема кај посиромашните слоеви отколку кај богатите). Во таа насока, кејнзијанците се залагаат преку мерките на прогресивно оданочување на високите доходи и социјалните трансфери да се изврши прераспределба на националниот доход.</p>	<p>Широко практикуваните политики кои беа насочени кон посиромашните слоеви и кон ранливите групи го потврдуваат и овој елемент од инструментариумот на кејнзијанската економска политика. Државите ги зголемуваа даноците на луксузните трошења и високите доходи (најнов пример се даночните реформи во САД за 2013 г. кои најмногу ги погодуваат лицата кои остваруваат високи нивоа на доход – иако овој пример не е следен од сите земји), меѓутоа многу почесто е практикувано/ препорачувано намалувањето на даноците и трошоците на посиромашните слоеви – намалување на даночните стапки или ослободување од данокот на нивниот доход, ослободување од определени давачки на кои подлежат, намалување на стапките за придонеси (социјално, пензиско, здравствено осигурување), со цел да се стимулира (да се намали трошокот) на работодавачите за нивно вработување. Покрај ова, државите спроведуваат низа мерки и политики (алоцираат значајни јавни средства) за подобрување на животниот стандард на овие слоеви и обезбедување работни места. Фундаменталните принципи на двата клучни одговори на глобалната криза од САД (ARRA) и ЕУ (EERP) ја претставуваат солидарноста и социјалната правда.</p>
<p>На крај, важно е да потенцираме дека и покрај доминантниот кејнзијански фундамент на економските политики во услови на криза, најголем дел од државите, меѓународните институции и тела, значаен дел од агендите во плановите за справување со глобалната криза потенцираат дека економијата и активностите на економските субјекти треба да се водат од принципите на слободните пазари, почитувањето на приватната сопственост, владеењето на правото, отворената трговија, конкурентните пазари и ефективно регулираните финансиски пазари и економски активности – што претставуваат фундаменти на неолибералната концепција кои не треба да се забораваат.</p>	

Ова не значи дека теоретските фундаменти на економските политики во последните три/четири децении треба да бидат отфрлени и целосно заменети, имајќи предвид дека економските политики во најголем дел од случаите се базирани на мешавина од економски теории во кои е можно определено помала или поголема доминација на една или на друга концепција. Меѓутоа, ова укажува дека на глобално ниво во „чорбата“ од доминантните макроекономски теории „вкусот“ ќе биде детерминиран од „зачините“ што ги препорачал „кејнзијанскиот готвач“.

Користена литература

1. Ahiakpor, W. C. J. (2004), “On the future of Keynesian economics” *The American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 63, No. 3.
2. Barro, R. J. (1986), “Recent Developments in the Theory of Rules versus Discretion.” *Economic Journal* 96, Supplement, pp. 23-37.
3. Blinder, S.A. (1988), ” The fall and rise of Keynesian economics” *Economic Record*, pp.278-94.
4. Booth, A. (1983), “The “Keynesian Revolution” in Economic Policy-Making”, *Blackwell Publishing, The Economic History Review*, New Series, Vol. 36, No. 1, pp. 103-123.
5. Booth, A. (2001), “New Revisionists and the Keynesian Era in British Economic Policy”, *Blackwell Publishing, The Economic History Review*, New Series, Vol. 54, No. 2, pp. 346-366.
6. Ćirovič, M. (1997), “*Monetarna ekonomija*”, Beograd, Ekonomski fakultet.
7. Claessens, S., Pazarbasioglu, C., Laeven, L., Dobler, M., Valencia, F., Nedelescu, O., and Seal, K. (2011), “Crisis Management and Resolution: Early Lessons from the Financial Crisis”, SDN/11/05, Monetary and Capital Markets Department and Research Department – IMF.
8. Dimitrijevič, B. (2001), “Monetarizam – teorija i ekonomska politika” [online], Ekonomski fakultet-Beograd,
9. Fabris, N. (2002), “*Razvoj ekonomske misli o ekonomskoj politici*”, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet-Beograd, str.347.
10. Fabris, N., i Dimitrijevic, B. (2007), „*Ekonomska politika: Teorija i analiza*”, Ekonomski fakultet-Beograd, str.498.
11. Ingves, S., Lind, G., Shirakawa, M., Caruana, J., Martinez, G. O. (2009), “Lessons Learned from Previous Banking Crises: Sweden, Japan, Spain and Mexico”, Group of Thirty, Occasional Paper 79, Washington D.C.
12. Keynes, J. M. (1973), “*The Collected Writings of John Maynard Keynes - The General Theory of Employment, Interest and Money*”, Cambridge University Press, The Royal Economic Society.

13. Lin, Y. J.(2009), Special Report, “Policy Responses to the Global Economic Crisis” Development Outreach World Bank Institute.
14. Mankiw, G. (1992), “The reincarnation of Keynesian economics”, *European Economic Review* 36, April, pp. 559-65.
15. McCallum, T. B. (1987), “The Development of Keynesian Macroeconomics”, *The American Economic Review*, Vol. 77, No. 2, Papers and Proceedings of the Ninety-Ninth Annual Meeting of the American Economic Association, pp.125-29.
16. Nanto,K.D. coordinator, (2009), “The Global Financial Crisis: Analysis and Policy Implications” CRS Report for Congress RL34742.
17. Palley, I. T. (2004), “From Keynesianism to Neoliberalism: Shifting Paradigms in Economics”, *Pluto Press*.
18. Patinkin, D. (1990), “On different interpretations of the General Theory”, *Journal of Monetary Economics* 26, pp. 205-43.
19. Roncaglia, A. (2005),“ *The Wealth of Ideas - A History of Economic Thought*”, New York, Cambridge University Press, pp.582.
20. Screpanati, E., and Zamagni, S. (2005), “*An Outline of the History of Economic Thought*”, New York, Oxford University Press Inc. pp.559.
21. Snowdon, B., and Vane, H. (2005), “*Modern macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*”, Cheltenham (UK), Edward Elgar Publishing Ltd, pp.803.
22. Snowdon, B., Vane, H. and Wynarczyk, P. (1994), “*A modern guide to macroeconomics: An introduction to Competing Schools of Thought*”, Cheltenham (UK), Edward Elgar Publishing Ltd, pp.460.
23. Sweezy, A. (1972), “The Keynesians and Government Policy, 1933-1939”, *American Economic Association, The American Economic Review*, Vol. 62, No. 1/2 (Mar. 1, 1972), pp. 116-124.
24. Славевски, Т. (1989), “*Современите економски школи во САД*”, Комунист-Скопје, стр.144.
25. Стојков, М.(2008), “*Развој на економската мисла*”, Економски факултет - Скопје, (3 издание), XX, стр. 607.
26. Трпески, П. (2005), “*Новата Кејнзијанска економија*” магистерски труд, Економски факултет-Скопје, стр.174.
27. Фити, Т. (2001), “*Современи макроекономски концепции и економските политики*”, Економски факултет - Скопје, стр.259 .
28. Фити, Т., и др. (2008), “*Нобеловци по економија 1969 - 2008*”, Економски факултет - Скопје, стр. 412.

KEYNESIANISM AS FOUNDATION OF THE ECONOMIC THEORY AND POLICY FOR MANAGING ECONOMIC CYCLES - WITH PARTICULAR FOCUS ON THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS

Borce Trenovski, PhD

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

Faculty of Economics - Skopje

borce@eccf.ukim.edu.mk

Abstract

The Global economic crisis was an initiator of actualizing issues related to the sustainability of the dominant macroeconomic concepts and point out the dilemmas for efficient design of key macroeconomic policies in order to manage economic fluctuations. The paper first elaborates the Keynesian conception, its main characteristics and the recommendations Keynesianism provides for macroeconomic policies implemented during economic disturbances and crises; then, it points to the deficiencies/gaps between the economic theory and economic policy as a result of the global crisis; and, finally, by comparing the main elements of the economic policy response to the global crisis and the key Keynesian economic policy recommendation, it shows that Keynesianism constituted the dominant part of the economic policies undertaken during the last global economic downturn.

Keywords: *Keynesianism, economic policy, economic theory, economic cycles, global economic crisis.*